

ISSN 2181-7138

МУАЛЛИМ ХЭМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИУ

Илимий-методикалық журнал

2023

2-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқаргы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз хәм хабар агентлиги тәрепинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы гууалық берилген.*

Нөкис

2-сан 2023

март-апрель

Шөлкемлестіріушілер:

*Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендируі Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы*

**Редактор:
А. Тилегенов**

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ	Сабит НУРЖАНОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ	Уролбой МИРСАНОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ	Нуржан МАТЧАНОВ
Ерполат АЛЛАМБЕРГЕНОВ	Шукурилло МАРДОНОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ	Бахтиёр РАХИМОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ	Арзы ПАЗЫЛОВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ	Барлықбай ПРЕНОВ
Умида БАҲАДИРОВА	Қаххор ТУРСУНОВ
Фархад БАБАШЕВ	Нурзода ТОШЕВА
Гулзода БОЙМУРОДОВА	Тажибай УТЕБАЕВ
Маманазар ДЖУМАЕВ	Амангелди КАМАЛОВ
Асқар ДЖУМАШЕВ	Ризамат ШОДИЕВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА	Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Мырзамурат ЖУМАМУРАТОВ	Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Умида ИБРАГИМОВА	Гулрухсор ЭРҒАШЕВА
Меруерт ПАЗЫЛОВА	Гавхар ЭЩАНОВА
Асқарбай НИЯЗОВ	

Abdunabiyeva F. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish metodikasi	316
Ro'ziqulova Sh. T. Matematika darslarida kreativlik imkoniyatlari va ularning tarkibiy asoslari	323
Xaitova N. F. Geymifikatsiya tushunchasi, tarixi va uning ta'lim jarayonidagi roli	327
Boltayeva B, Axmedova M. Kreativ fikrlash ko'nikmasini shakllantirishda shaxsiy fikr omili	333
Raxmatova G. T. Maktabgacha yoshdgi bolalarga ta'sviriy faoliyat vositasida kombinatsion qabiliyatlarini rivojlantirishning zaruriyati	338
Umarova M. I. Qoidali o'yinlar asosida bolalarning jismoniy va ruhiy rivojlanish uyg'unligini ta'minlash metodikasini takomillashtirish	343
Қайнарлова И. В. Бошланғич синф ўқувчиларнинг ижодий қобилиятларини ривожлантириш	353
Bozorboyeva M. Sh. Maktabgacha yoshdagi bolalarda chet tillarida nutq faolligini rivojlantirish	359

ТАСВИРИЙ САЪНАТ

Toshpulatov F. U. Bo'lajak chizmachilik o'qituvchilarning estetik ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish	364
---	-----

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲАМ СПОРТ

Danieva Y. Ch., Shodmonova S. Ch. Talaba qizlar jismoniy tarbiyasida harakatli o'yinlarni qo'llashning metodologik asoslari	371
G'ofurov A. U. Bo'lajak jismoniy tarbiya fani o'qituvchilarining sport turizmiga doir bilimlarini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik jarayonning mazmuni	375
Одилов О. Н. Бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларида ташкилотчилик компетенциясини ривожлантиришнинг назарий асослари	387
Nurmatov F. A. O'smirlarning sog'ligiga ongli munosabatini shakllantirishning psixologik xususiyatlari	393
Sultonov A. I Belbog'li kurashni o'rgatishning nazariy omillari	397
Исмаилов А. Ўқувчилар руҳиятидаги салбий ўзгаришлар ва уни жисмоний таълимда бартараф этиш вазибалари	400
Radjapov U. R., Maxmudova M. Q. Maktab o'quvchilariga gimnastika mashg'ulotlarini o'rgatishning asosiy metodik tamoyillari	406
Xusanov Z. Z. Maktab voleybol jamoasining texnik va taktik tayyorgarligni oshirishda klaster metodi orqali yondashuvining tutgan o'rni	412
Одилов О. Н. Бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларида ташкилотчилик қобилиятларини ривожлантириш	415
Radjapov U. R., Jo'rayeva Sh. Gandbol sport turi bilan shug'ullanuvchi maktab o'quvchilarining umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarliklarini rivojlantirishning pedagogik ahamiyati	420
Ismoilova A., Abdikamalov Kh. The process of teaching volleyball to central asian students with the help of interactive technologies	428

ҚУТЛЫҚЛАЎ

Бегдулла Султанов Мудамы изленистеги устаз	433
---	-----

БЎЛАЖАК ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ЎҚИТУВЧИЛАРИДА ТАШКИЛОТЧИЛИК ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

Одилов О. Н.

ўқитувчи,

“Жисмоний маданият методикаси” кафедраси

Чирчиқ давлат педагогика университети

Таянч сўзлар: ташкилотчилик қобилияти, замонавий педагог, услубий кўрсатмалар, ахлоқий фазилатлар, чидамлилиқ, талабчанлик.

Ключевые слова: организаторские способности, современный педагог, методические установки, нравственные качества, выносливость, требовательность.

Key words: organizational skills, modern teacher, methodological guidelines, moral qualities, endurance, exactingness.

Жаҳон тажрибасида жисмоний тарбия фанига шунчаки машғулот ўтказиш эмас, балки бутун бошли тизим сифатида қаралгани боис бу фанга муайян талаблар қўйилади.

Республикада таълим соҳасида амалга оширилаётган ислохотларнинг асосий мақсади юксак ахлоқий фазилатларни ўзида мужассамлаштирган, маданиятли, эътиқодли, маърифий ва маънавий жиҳатдан баркамол, мустақил фикрлайдиган шахсни тарбиялаш каби вазифалар белгилаган.

“Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курашимиз!” Бугунги тез ўзгараётган дунё инсоният олдида янги-янги, буюк имкониятлар очаетгани, шу билан бирга, уларни илгари кўрилмаган турли ёвуз хавф-хатарларга ҳам дучор қилаётгани, ғаразли кучлар содда болаларни ўз ота-онасига, ўз юртига қарши қайраб, уларнинг ҳаётига умрига зомин бўлаётганига асло бефарқ қараб бўлмайди. Давлатимиз раҳбари таъкидлаганидек, бундай кескин ва таҳликали шароитда биз-ота-оналар, устоз-мураббийлар, жамоатчилик, маҳалла-қўй бу масалада хушёрлик ва огоҳликни янада оширишимиз керак” деган фикрлари, тадқиқот ишимизнинг долзарблигини ўзида ифодалайди [1].

Ташкилий ишлар ҳамда ёшлар тарбияси ва уларнинг интеллектуал салоҳиятини оширишга қаратилган кенг қўламли чора-тадбирлар изчил

давлат сиёсатининг амалий ифодаси ҳисобланади. Услубий кўрсатмалар сифатида таълим сифатини лойиҳалашнинг дидактик параметрларини ишлаб чиқишга оид фаол ёндашувлар, уларнинг асосий қоидалари сифатида ишлатилади. Ушбу ташкилотчилик асосидаги ёндашувларнинг бирлаштирилиши лойиҳалаштиришнинг моҳиятини атроф-муҳит ва шахсни ўзгартирадиган фаолият сифатида кўриб чиқишга имкон берди. Шу ўринда бўлажак педагогнинг иш фаолияти негизи ўқувчиларга таълим-тарбия беришда ақл-заковати, билими ва ташкилотчи ўқитувчи бўлишини талаб этади. Бугунги кун ёшларининг замон талаблари асосида жадал ривожланиши ва ўсишини ҳисобга олсак, бу тушунчанинг ва бу тушунча омиллари мазмунини теран англашимизга тўғри келади.

“Ташкилотчилик қобилияти” нафақат бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиси, балки, барча педагогларга зарур бўлган хусусиятлардан бири деб ҳисоблаймиз. Демак, бу тушунчага кенг маънода таъриф берадиган бўлсак: ташкилотчилик қобилияти - фаолияти давомида ўқувчилар жамоасини уюштириш, ўрганиш. Уларнинг ёш ва индивидуал хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда тарбиявий ва таълимий жараёнларни олиб бориш, муҳим вазифаларни ҳал этишга руҳлантиришдир. Ташкилотчилик қобилияти асосида ўз ишини ташкил этишда маълум вазифани ёки ишни тўғри режалаштира олиш ва уни назорат қила билиш, ташкилий фаолият усуллари эгаллаш, уларни муваффақиятли амалга оширишга имкон берувчи шахснинг шахсий-психологик хусусиятлари акс этади. Ташкилотчилик қобилияти асосидаги омиллар мазмунига кўра бир қанча, замонавий педагогга зарур бўлган қобилиятларни бир-бири билан боғлайди. Масалан: Обрў орттира олиш қобилияти - ўқувчиларга бевосита эмоционал-иродавий таъсир кўрсатиш, ўз фанини чуқур билиши ва шу асосда обрў қозона олишидир. Обрў фақат шу омиллар асосидагини эмас, балки ўқитувчиларнинг ўз фанини чуқур билиши асосида ҳам қозонилади. Бу қобилият ўқитувчи шахсий сифатларининг бутун бир йиғиндисига ва унинг иродавий сифатларига (дадиллиги, чидамлилиги, қатъийлиги, талабчанлиги ва ҳ.к), шунингдек ўқувчиларга таълим ҳамда тарбия бериш маъсулиятини ҳис этишга, ўзининг бу ишончини ўқувчиларга етказа олиш қабиларга ҳам боғлиқ.

Тўғри муомала қила олиш қобилияти – ҳозирги куннинг эмоционал болаларига яқинлаша олиш, улар билан педагогик нуқтаи назардан жуда самарали ўзаро яхши муносабатлар ўрната олиш, педагогик маданиятнинг мавжудлиги.

Келажакни кўра билиш қобилияти – ўз ҳаракатларининг оқибатини кўра олишда, тарбияланувчи қандай фазилатларни тараққий эттириш лозимлигини олдиндан айтиб бера олишда ифодаланади. Бу қобилият педагогик оптимизмга, тарбиянинг қудратига, одамга ишонч билан боғлиқдир.

Диққатни тақсимлай олиш қобилияти – ўқитувчи учун диққатнинг барча хусусиятлари – ҳажми, кучи, кўчувчанлиги. Идора қилина олиши, сифарбарлиги кабиларнинг тараққий этган бўлиши муҳимдир.

Л.Н. Павлова ташкилотчиликнинг қуйидаги таркибий қисмларини белгилайди:

- функционал компонент педагогик бошқарувда функциялар орқали амалга оширилади (режалаштириш, ташкил этиш, мотивация, назорат, тузатиш);
- ахборот компоненти турли шаклларни ифодалаш ва педагогик бошқарувни амалга ошириш учун маълумотларни узатиш;
- операцион компонент бошқарув қобилиятлари тўпламидир (шу жумладан: талабага ташхис қўйиш, жамоа, педагогик мулоқотни таҳлил қилиш, мақсадларни аниқлаш ва бошқарув таъсирининг вазифалари, фаолият ва хатти-ҳаракатларни моделлаштириш, жамоавий ва индивидуал талабалар) [2, 30-31].

С.А. Виноградов ташкилотчилик ва бошқарувнинг моҳияти ва тузилиши таҳлилини ўтказган, психологик-педагогик тадқиқотлар контекстида жисмоний маданият мутахассисларининг малакаси, шунингдек, илмий ва амалий тақдимоти бошқарув малакасини ривожлантиришнинг педагогик шартларини асослаш жисмоний тарбия муассасалари раҳбарларига юкланади. Иш кўрсатиш жараёнини моделлаштиришнинг асоси сифатида интегратив-ривожлантирувчи ёндашув жисмоний маданият мутахассисларининг бошқарув малакасини ривожлантириш ва педагогик шартларни амалга ошириш методологиясини очиб берган [3, 24].

В.Н. Фефелованинг сўзларига кўра, ташкилотчилик малакаси билан боғлиқ бошқарув фаолиятини, ташкилотчилик функцияларини таъминлаш билан муайян бошқарув қарорини қабул қилиш биргаликда боради. У шундай деб ўйлайдики, бошқарув компетенциясининг тузилиши ўзаро боғлиқ, функционал ва ташкилотчилик-шахсий ресурслар тўплами; когнитив, операцион-фаолиятнинг ривожланиш даражасида намоён бўлади, мотивацион ва ҳиссий-иродавий компонентлар асос бўлади [4, 187].

Муаллифларнинг фикрларига таянган ҳолда, бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларининг ташкилотчилик компетенциясини ривожлантиришнинг асосий шартлари мулоқот психологияси, ўз-ўзини билиш ва

ўз-ўзини ҳурмат қилиш, ўзаро таъсирнинг психологик усуллари ама-
лиётда қўллаш қобилияти соҳаларида ётади, деган хулосага келишимиз
мумкин.

Профессional таълим тизимида педагогик илм-фаннинг ривожланти-
рилиши, унинг олдида мақсадли аниқ вазифаларнинг қўйилиши ва теги-
шли имкониятлар яратилиши, албатта, рақобатбардош мутахассисларни
тайёрлашни таъминлайди. Педагогик адабиётлардаги ташкилотчилик
компетенциясига оид фикрлар таҳлили шуни кўрсатдики, ташкилотчи-
лик компетенцияси жуда кенг тарқалган ҳодиса, ижтимоий воқелик фе-
номени сифатида ҳам умумилмий, ҳам соҳавий кўринишда намоён бўла-
ди. Педагогикадаги гуманистик йўналишнинг назарий асосларини узок
ўтмишнинг буюк мутафаккирларидан бошлаб кузатишимиз мумкин. Бу
қарашлар ва фикрларда ҳам профессионал ва ўз соҳасини яхши билув-
чи ташкилотчилик қобилиятига эга бўлган ўқитувчилар ҳақида бир қанча
ижобий фикрлар юритилган. Юнон файласуфи Сократ профессионал ўқи-
тувчиларни “фикр акушерлари” деб ҳисоблаган, у талабаларни суҳбатдо-
шлар деб атаган ва у ўрганиш мақсадини “тайёр” шаклда узатиладиган
билим сифатида эмас, балки акс эттириш натижасида пайдо бўладиган
маънолар сифатида кўрган.

Ўқувчиларни бошқариш уларнинг диққатини сафарбар қилишни, ҳа-
ракат фаолиятига тайёрлашни, машқларнинг айрим турларини ишлаб
чиқишни, жисмоний фаолиятнинг андозасини таъминлайди. Ўқитувчи ўз
хулқ-атворини диққатни оқилона тақсимлаш, ўқувчилар билан мулоқот
қилишнинг мос оҳангини танлаш ва ўз ҳаракатларини назорат қилиш зару-
рати асосида қуради. Ўқувчиларнинг мустақил фаолиятини ижобий таш-
кил этиш ўқитувчи тажрибасининг типик белгисидир. Бўлажак жисмоний
тарбия ўқитувчиларининг ташкилотчилик компетенциясини ривожланти-
ришга субъектив ёндашишнинг эҳтимоллиги диққатни қаратадиган дара-
жада юқори. Шу сабабли тадқиқот ишимизда педагогик ташкилотчилик
компетенциясини ривожлантиришнинг объектив ва субъектив сабаблари-
ни ажратиб кўрсатишга ҳаракат қилдик.

Замонавий дунёда жисмоний маданиятнинг инсон ва жамиятни тако-
миллаштириш омили сифатида роли сезиларли даражада ўсиб бормоқда.
Жамият ва унинг аъзоларининг жисмоний тарбия ва спорт соҳасига хиз-
мат кўрсатадиган мутахассисларни тайёрлаш сифатида, уларнинг касбий
малакаси даражасига бўлган талаблари ортиб бормоқда. Шахсга йўналти-
рилган таълимга мурожаат қилиш педагогик таълимнинг янги мақсади,
шу жумладан жисмоний тарбия пайдо бўлишини белгилайди. Агар ил-

гари ўқитувчини тайёрлашнинг асосий мақсади технологик ўсиш бўлса, бугунги кунда унинг шахсий ривожланишига йўналтириш, бу ўз-ўзини ташкил этиш ва фаолият ҳамда шахсий тажрибани умумлаштириш натижасидир. Ушбу нуқтаи назардан, касбий компетенция касбий таълим даражаси, ўқитувчининг тажрибаси ва индивидуал қобилиятлари билан белгиланадиган категория сифатида кўриб чиқилади ва касбий муаммоларни ечишга техно-педагогик тайёрлик, унинг инсоний педагогик позицияси, педагогик фаолиятга бўлган қадрият ва умумий ҳамда касбий маданиятнинг юқори даражасидир. Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, олий педагогик таълим маконига янги ёндашувлар ва замонавий технологияларни жорий этиш асосида ўқитувчи тайёрлаш тизимини стратегик модернизация қилиш зарурати мавжуд.

Адабиётлар:

1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамыз. - Т.: Ўзбекистон, 2017. - 488 б.
2. Павлова, Л.Н. Управленческая компетенция педагога / Л.Н. Павлова // Профессиональное образование. Столица. – 2013. – №2 – С. 30-31.
3. Виноградов, С.А. Развитие управленческой компетентности руководителя учреждения физкультурного образования: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / Виноградов Станислав Александрович. – Челябинск, 2013. – 24 с.
4. Фёфелова, В.Н. Формирование управленческой компетентности специалиста по рекреации и туризму: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Фёфелова Вера Николаевна. – Москва, 2010. – 187 с.

РЕЗЮМЕ

Ташкилотчилик қобилияти замонавий педагогга зарур бўлган қобилиятлардандир. Ушбу мақолада жисмоний тарбия ўқитувчиларида ташкилотчилик қобилиятини ривожлантиришнинг назарий жиҳатлари ёритилган.

РЕЗЮМЕ

Организаторские способности – одно из качеств, необходимых современному педагогу. В данной статье рассмотрены теоретические аспекты развития организаторских способностей у учителей физической культуры.

SUMMARY

Organizational skills are one of the qualities necessary for a modern teacher. This article discusses the theoretical aspects of the formation of organizational skills in physical education teachers.